

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОГО ТА МОВНОГО РЕІМПОРТУ РАННІХ РОМАНІВ КАДЗУО ІШІГУРО В ЯПОНІЮ

У статті проаналізовано сприйняття японськими літературознавцями та читачами ранніх романів британського письменника японського походження Кадзуо Ішігуро, а також складності їх перекладу.

Ключові слова: Кадзуо Ішігуро, «японські» романи, псевдопереклад.

Кадзуо Ішігуро вважає себе письменником міжнародним, тобто таким, чия творчість розрахована на читачів з різних куточків світу, чії романи будуть однаково зрозумілі у перекладах найрізноманітнішими мовами. З цією метою, за словами письменника, він відмовився від гри слів та «прикрашання» тексту, які можуть бути втрачені при перекладі. Однак, як пише найвідоміший перекладач та дослідник Х. Муракамі, Д. Рубін, «мало хто з читачів розуміє, наскільки вони знаходяться під владою перекладача, особливо, якщо йдеться про такі різні мови як японська і англійська» [Rubin 2008, 13]. Під владою перекладача знаходяться, звичайно, також і літератори, і долі їхніх творів за кордоном часто складаються зовсім не так успішно. Як письменник-початківець ще до гучної слави і багатомісячних книжкових турів світом, які і допомогли усвідомити, що далеко не все може бути «мовно» та «культурно» перекладеним, Ішігуро вдавався до прийомів, що виявились справжнім випробуванням для японських перекладачів його ранніх творів. Так, за словами Ф. Ендо, вони перевищують звичайний рівень складності проблем перекладу сучасної літератури [遠藤 2008, 98].

В даному дослідженні розглядаються перші два романи Ішігуро, «Блідий краєвид з пагорбами» (*A Pale View of Hills*, 1982) і «Художник плинного світу» (*An Artist of the Floating World*, 1986). «Японськими» ці романи називають не лише через тематику та національну приналежність героїв, але у значній мірі й завдяки особливостям авторського стилю, які виражаються у такому конструюванні мовлення героїв, що нагадує переклад з японської англійською. Як виявляється, «відчуження» мови – досить поширений прийом, який використовує у своїй творчості, зокрема, Х. Муракамі: «Я намагався писати свої романи, спочатку перетворюючи в голові японську, мою рідну мову, на уявну іноземну – тобто, «зчищаючи» (clearing away) вроджену буденність мови, що існує у моїй свідомості» [Murakami 2008, 30]. Теоретик перекладу Л. Венуті називає таку стратегію «foreignization». Цей принцип «прихованого перекладу» закладено в естетичну організацію тексту.

Однак на відміну від Муракамі, який досконало вивчив англійську вже у дорослому віці, численні письменники-білінгви несвідомо перекладають свої тексти з однієї мови і культури на іншу. Це явище у своєму дослідженні «Перекладаючи самого себе» (*Translating One's Self*, 2002) М. Бесемерс називає самоперекладом (self-translation). На думку дослідниці, навіть у випадку, якщо письменник пише лише своєю «другою» мо-

вою і вже не досконало знає «першу», мова дитинства є невід'ємною частиною його «Я» (self), яке на відміну від ідентичності, розуміється як те, що відноситься до «всього внутрішнього життя», а не лише до актів усвідомленої само-концептуалізації [Freadman 2004].

М.Бесемеєрс називає ранні романи Ішігуро *translationese*, тобто псевдоперекладом [Maszewska 2003]. Тут стилістично актуалізовано не зовсім точний добір слів, використання третьої особи замість другої у діалогах, завелика, як на англійську, кількість пауз в розмовах, численні повтори, що справляють враження недосконалого володіння мовою. Сам письменник так описує власний стиль нарації: «Особливість Оно в «Художнику світу, що спливає» у тому, має створюватися враження, ніби він оповідає японською; це просто читач читає англійською. В певній мірі мова має бути схожою на псевдопереклад, тобто я не можу вільно її використовувати, наприклад, вживати багато західних розмовних слів. Англійська має нагадувати субтитри, ніби насправді все відбувається іноземною мовою» [Mason 2008, 13]. Бачимо, що Ішігуро вдається до псевдоперекладу саме як носій мови, з якої «перекладає», адже зазвичай використання іноземних слів та фраз носить гумористичний відтінок, або ж, навпаки, підкреслює інтелектуальний рівень героя.

Саме псевдопереклад, а також не зовсім точне відображення японських реалій, переважно у «Художнику», за словами дослідників, призвело до того, що перші романи Ішігуро не мали особливої популярності в Японії. Лише світова відомість «Залишків дня» (*The Remains of the Day*, 1989) та екранізація цього роману забезпечили письменнику широке визнання та респектабельну позицію у літературних колах.

Одним з найважливіших джерел для вивчення проблеми перекладу ранніх романів Ішігуро є післяслово перекладача, яке є у кожному «кишеньковому» виданні його творів. Отже, для початку звернемось до післяслова до «Блідого краєвиду з пагорбами» Т.Онодера.

Першим, що впадає у вічі читачеві, знайомому з оригіналом або іншомовними перекладами твору, є зміна назви роману на *女たちの遠い夏* («Далеке літо жінок»). Перекладач пояснює причину зміни назви тим, що хотів натякнути читачеві, про що цей роман, адже назва *A Pale View of Hills* навіть англійською звучить досить дивно і її зміст, за задумом автора, розкривається лише за умови вдумливого читання [小野寺 1994, 265]. На нашу думку, більш вдалим все ж є переклад, *遠い山なみの光* (як називає роман, зокрема, Т.Сонака у серії статей, присвячених Ішігуро), тому що у ньому можна прочитати екзистенційну безвихідь героїні, яка, у різні періоди свого життя залишаючись самотньою, роздівлялась подібний краєвид – пагорби вдалині – і зі своєї тісної квартирки в Нагасакі, і з замського будинку в Англії. Однак і тут нам здається дивним заміна *view* – «краєвиду», «пейзажу» на *光* – «світло», адже у цьому ієрогліфі складно прослідкувати семантику англомовного слова.

Ще одна важлива, на думку Т.Онодера, проблема – це спосіб передачі японських імен. Оскільки дія роману відбувається переважно у Японії, то природно, використовується велика кількість японських власних назв (за словами Ф.Ендо, їх надмірне вживання навіть нагадує певний фетиш автора). І якщо питання запису топонімів не викликало у перекладача сумнівів, то підбір ієрогліфів для передачі імен героїв був досить складним, адже візуальний образ та семантичне поле ідеографічного знаку має великий вплив на сприйняття образу героя читачем. Тим більше, такі значення, вірогідно, не вра-

ховувались автором при написанні твору, адже Ішігуро володіє переважно розмовною японською, а значить, при написанні твору англійською навряд чи уявляв, як ім'я може бути записане японською і які асоціації викликати у читача. Можливо, найбільш точно відображення імен у цьому випадку було б, якщо б усі вони були записані катаканною, як це завжди робиться зі словами іноземного походження. Однак у цьому випадку, на думку перекладача, кожне, навіть епізодично згадане японське прізвище, видавалося б підкресленим, виділеним, що далеко не завжди відповідає поетиці роману. Через це, за свідченням Онодера, він звертався до Ішігуро і отримав список небажаних для використання знаків. Можемо припустити, що одним з невдалих вважалось поширене, хоч на сьогодні і дещо застаріле написання імені Сачіко з ієрогліфом «щастя» – 幸子, адже у цьому випадку ієрогліфи виглядають як гірка насмішка над нещасною долею героїні. Замість нього використовується нейтральне 佐知子. В імені старшої дочки, Кейко, яка вчинила самогубство, будучи неспроможною пристосуватися до життя в Англії. Також було б недоречно використовувати ієрогліф зі значеннями «мудрість», «благословення» – 恵, тому його записано як 景子, і цей вибір перекладача видається цілком виправданим.

Зрозуміло, що японські реалії, які зустрічаються у тексті «Блідого краєвиду», створюють екзотичну, дещо загадкову атмосферу твору, яка неодмінно втрачається при «зворотному перекладі» японською. Однак у випадку першого роману Ішігуро це не стало серйозною перешкодою на шляху сприйняття твору читачем. Описи іммігрантського досвіду головної героїні були досить актуальними для Японії 80-х років, а її спогади про життя у рідній країні у перекладі набули ретро-звучання, створюючи, за влучним висловом М.Шібата та М.Шігано, ефект заміни «екзотизму на помірну ностальгію» (exotism in exchange for mild nostalgia).

Однак доля другого роману Ішігуро, «Художник плинного світу», в Японії була дещо складнішою. Перед перекладачем Ш.Тобіта постало ще ширше коло питань, адже в цьому твору більш детально зображено мілітаристську та післявоєнну епохи в Японії. Критики і читачі «не впізнавали» себе і свою країну в романі Ішігуро, тому Т.Сонака у роботі «Написана англійською видумана японська» відзначає, що навколо питання якості перекладу цього твору навіть точилися дискусії в газеті «Асахі» та часописі «Світ перекладу» (翻訳の世界). Деякі з її учасників заявляли, що не розуміють, що саме в романі Ішігуро робить його вартим перекладу на іноземні мови. Він здавався їм банальним, неактуальним з точки зору як проблематики, так і стилістики.

Аналізуючи причини такої жорсткої критики, Сонака робить припущення: «Англійська Ішігуро, наче дослівно перекладена з японської, напевно, здалася цікавою англійському читачеві, але коли цю перекладену на англійську видуману японську перекладали «назад» на японську, вірогідно, японський читач зовсім не відчув «літературності» твору, який видався йому просто пересічним» [莊中 2011, 61]. Отже, головною проблемою була неспроможність перекладача (або ж принципова неможливість) створити засобами японської мови екзотичне звучання мовлення героїв-японців, що проживають у Японії, і в такий спосіб показати подвійну авторську позицію, який може подивитись на рідну країну і з позиції «Свого» і з позиції «Іншого».

Ще більше підсилили зайву, як на перекладений текст, автентичність роману записи імен героїв ієрогліфами (Тобіта вирішив у цьому аспекті дотримуватися такої ж перекладацької стратегії як і Онодера) та додаткові конотації назви роману в японському пере-

кладі, яких немає в оригіналі. В англійському словосполученні *An Artist of the Floating World* є явне калькування одного з найвідоміших за кордоном напрямів японського мистецтва – *укійюе* (浮世絵), – яке оспівує примарну красу швидкоплинного світу і асоціюється насамперед з портретами гейш, акторами театру Кабукі та принадами нічного життя, а отже, наштовхує на прочитання твору як орієнталістського або псевдоорієнталістського. Однак дослівний японський переклад зовсім не звучить дивно, кальковано, як в оригіналі або, скажімо, у неточному російському перекладі «Художник зыбкого мира». Крім того, дослідники вказують на те, що дієслово 浮く, крім значення «плисти» або «float», має також значення «страждати». Це значно розширює можливі інтерпретації тексту: так, Оно може бути не лише оспівувачем примхливих нічних пригод подібно Моріама-сенсею, а й художником, який, ніби буддійський монах, спостерігає за стражданнями цього світу. Пригадується пейзаж з першого роману, який до певної міри також символізує страждання як таке, що не вирішуються прийняттям правильних рішень.

Крім того, Шібата і Сугано зазначають, що в перекладених діалогах занадто вміло передано особливості мовлення, притаманні віку, статі, соціальному статусу героя [Shibata, Sugano 2009, 27-28]. Багата японська гонорифіка, яка є прекрасним інструментом передачі холодного, відстороненого мовлення героїв у наступних романах Ішігуро, використовується тут надмірно і «японському» романі вважається одним із недоліків перекладу.

Несприятливе враження на японських критиків справили і деякі фактичні неточності, допущені у романі. Наприклад, головний герой, літній художник Оно, який брав участь у мілітаристській пропаганді, належав до вудуманого письменником руху «Дух нової Японії» (New Japan Spirit). Як пишуть дослідники М.Шібата та М. Сугано, вже сам опис правдоподібного, але несправжнього руху викликає подив та почуття «неприродності» у японського читача (на відміну від англійського, на якого і був розрахований роман). Крім того, за словами М. Міура, проблема відповідальності митців, які творили на користь воєнної пропаганди, хоч і існувала у Японії, але дуже давно, у 40-50-ті роки, і повторне загострення до цього питання також викликало подив та, ймовірно, дисконфорт у японських читачів.

За свідченням перекладача роману Тобіта, заради зняття додаткового ідеологічного навантаження, яке могло б викликати подив і обурення у японців, було зроблено також кілька фактичних заміन. Так, наприклад, в оригіналі у парку в Хірошімі стоїть статуя імператора Тайшю, але в японському перекладі її замінено на статую Майора Ямагучі. У такий спосіб автор та перекладач уникають зайвих питань, пов'язаних з мілітаризмом, адже у сучасних японців пам'ятник імператору Тайшю викликав би асоціації, подібні до скандально відомого храму Ясукуні. І в цілому, на думку дослідників, хоч в окремих епізодах роману і було доцільним пом'якшити категоричні вислови колишніх прихильників режиму, така неполітикоректність роману ставить під питання «інтернаціональність» письменника, адже не можна говорити про універсальність звучання твору художньої літератури, якщо його неможливо перекласти на мову країни, яка описана у ньому.

Хоч таке зауваження видається цілком слушним, але варто пригадати, що Ішігуро почав позиціонувати себе як міжнародного письменника вже після свого головного успіху – роману «Залишки дня». Своїй же стрімкій та успішній літературній кар'єрі у Великій Британії він завдячує саме екзотизму ранніх творів, який прийшовся до смаку англій-

ському читачеві після вибуху популярності С.Рушді. Крім того, цілком слушною є думка Н. Глаубіца, який вважає, що у випадку з другим романом Ішігуро, «Художник», було б більш доречним вживати термін «транскрипція», ніж «переклад», оскільки у цьому творі письменник акцентує увагу не на культурних відмінностях як таких, а на відсутності надійної опори для ідентичності героя у світі, що стоїть на межі глобалізаційних зрушень [Glaubitz 2009, 175, 180-182]. Без сумніву, якщо японські критики і читачі розглядатимуть перші романи Ішігуро як метафору бездомності, відсутності ідейних та духовних орієнтирів, то незначні недоліки перекладу не стануть на заваді глибокого та вдумливого проникнення у текст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 遠藤不比人 (2008) 「とくに最初の二楽章が・・・カズオ・イシグロの日本-幼年期-をめぐって」 --// 水声□信。 - 98-107頁;
2. 莊中孝之「英語で書かれた想像の日本語」// 莊中孝之 (2011) 「カズオ・イシグロ - <日本>と<イギリス>のから」 - 春風社。 - 57-76頁;
3. 小野寺健 (1994) 「訳者あとがき」// カズオ・イシグロ「私たちの遠い夏」筑摩書房。 - 261-65頁;
4. *Freadman, Richard*. *Mary Besemeres, Translating One's Self*. 2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <www.questia.com>;
5. *Glaubitz, Nicola*. *Transcribing Images – Reassembling Cultures: Kazuo Ishiguro's Japan*. // *Semiotic Encounters: Text, Image and Trans-Nation*. Ed. by S.Sakel, W.Gobel, N.Hamdy. – NY, 2009. - P. 175-190;
6. *Ishiguro, Kazuo*. *An Artist of the Floating World*. London: Faber and Faber, 1986;
7. *Ishiguro, Kazuo*. *A Pale View over the Hills*. London: Faber and Faber, 1992;
8. *Mason, Gregory*. *An interview with Kazuo Ishiguro*. // *Conversations with Kazuo Ishiguro*. Ed. by Brian W. Shaffer and Cynthia F. Wong. – Mississippi University Press, 2008. – P. 3-15;
9. *Maszewska, Jadviga*. *Mary Besemeres. Translating One's Self: Language and Selfhood in Cross-Cultural Autobiography*. 2003. [електронний ресурс]. Режим доступу: <www.questia.com>;
10. *Murakami, Haruki*. *To Translate and to Be Translated*. // *A Wild Haruki Chase: Reading Murakami Around the World*. Compl. And transl. by The Japan Foundation. – CA: Stone Bridge Press, 2008. – P. 25-31;
11. *Rubin, Jay*. *The Murakami Aeroplain*. // *A Wild Haruki Chase: Reading Murakami Around the World*. Compl. And transl. by The Japan Foundation. – CA: Stone Bridge Press, 2008. – P. 7-15;
12. *Shibata, Motoyuki, and Sugano, Motoko*. *Strange Reads: Kazuo Ishiguro's A Pale View of Hills and An Artist of the Floating World in Japan*. // *Kazuo Ishiguro: Contemporary Critical Perspectives*. Ed. by Sean Matthews and Sebastian Groes. – L., 2009. – P. 20-31.

O. Usenko,
Днепропетровский национальный университет
имени Олеса Гончара, Днепропетровск

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОГО И ЯЗЫКОВОГО РЕИМПОРТА РАННИХ РОМАНОВ КАДЗУО ИСИГУРО В ЯПОНИЮ

В статье анализируется восприятие японскими литературоведами и читателями ранних романов британского писателя японского происхождения Кадзуо Исигуро, а также сложности их перевода «назад» на японский язык.

Ключевые слова: *Кадзуо Исигуро, «японские» романы, псевдоперевод.*

O. Usenko,
Oles Gonchar National University of Dnipropetrovsk

PROBLEM OF CULTURE AND LANGUAGE REIMPORTATION OF THE EARLY NOVELS BY KAZUO ISHIGURO TO JAPAN

The article deals with the analysis of the perception of the early novels by Kazuo Ishiguro, British writer of Japanese origin, by the Japanese critics and readers as well as the problems of translating them “back” into Japanese.

Key words: *Kazuo Ishiguro, «Japanese» novels, pseudotranslation, foreignization.*

УДК 821.521 :177

H. Shvets,
Lviv Institute of Economy and Tourism

DISPLAYING THE RIGHT TO LIFE STANDPOINT IN JAPANESE LITERATURE (ON THE PRO-LIFE ISSUE OF ABORTION)

One of the most important and most controversial issues of our time, which worries scientists, is the question of life, namely: when human life begins? The following controversy regarding the personhood issue arises: is the unborn child or mentally retarded individual a person? These issues divide pro-lifers and pro-choicers.

The issue of life protection, personhood, morality, basic human rights and freedom of choice occupy an important place in modern philosophy and science. However, scientific analysis of text and research in the field of literature in terms of the „right to life” standpoint is not enough. The right to abortion and reproductive rights of women are often mentioned in the philosophical writings, but are treated primarily with feminist perspectives.

The **aim** of our study is to consider the right to life standpoint and portrayal of abortion in the texts of Japanese literature.